

2. Хміль Ф.І. Управління персоналом. – К.: Академвидав, 2006. – 488 с.
3. Крилій А. Плинність персоналу як чинник формування попиту та пропозиції на ринку праці // Економіка та держава. – К.: 2005. – № 6. – С. 58–62.
4. Демченко Ю. Правильный подбор персонала – это один из основных факторов успеха // Управление персоналом. – М., 2006. – № 18. – С. 43–46.
5. Беляев С. 9 частых ошибок в подборе кадров // Менеджмент и менеджер. – 2004. – № 3. – С. 51–53.

УДК 65.011.1

Т. В. ОМЕЛЬЯНЕНКО

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

ЕВОЛЮЦІЯ ВИРОБНИЧОЇ СТРАТЕГІЇ У КОНТЕКСТІ ДОМІНАНТНОГО ФАКТОРА ВИРОБНИЦТВА

Проаналізована генеза концепції факторів виробництва; показано, що при всій численності факторів у якості домінантного, тобто такого, що превалює над усіма іншими на тому чи тому етапі суспільно-економічного розвитку, виступають праця (доіндустріальний період), капітал (індустріальний період), інформація (постіндустріальний період). Доведено, що у якості вирішального, тобто такого, що визначає характер виробництва та тип виробничої стратегії підприємства, також можуть фігурувати поки ще лише праця, капітал та інформація. Виокремлена й охарактеризована адекватна кожному з вирішальних факторів виробничої стратегія (ремісничої, індустріальної, інформаційної).

In the research work the genesis of the concept of production factors was analyzed. It is shown that within all number of factors on stages of socio-economic development dominants are labour (pre-industrial stage), capital (industrial stage) and information (post-industrial stage). It is also proved that the factors that determinate character of production and production strategy can be only labor, capital and information. Production strategy (craft, industrial, information) was singled out and characterized adequately to each of the determinant factors.

Постановка проблеми. Дослідження закономірностей та специфічних особливостей організації й управління виробничою діяльністю підприємств потрапляє зараз до першого ешелону уваги науковців. Це пояснюється як гострою потребою швидкого виведення вітчизняних підприємств з того провального стану, в якому вони опинилися через наслідки світової фінансової кризи, так і необхідністю реалізації прийнятого ще за докризових часів курсу на розбудову в Україні інноваційної економіки. Під таким кутом зору великого значення набувають питання різноаспектного вивчення виробничої стратегії підприємства та актуалізується, зокрема, проблема коректного диференціювання її різновидів, вирішення котрої слугує суттєвою запорукою забезпечення успіху процесів розроблення й імплементації підприємством його стратегічних планів.

Аналіз останніх досліджень. Як засвідчують результати огляду літератури зі стратегічного управління та управління виробництвом (а проблематика вивчення виробничої стратегії знаходиться як раз у площині перетину цих двох наукових напрямів), питання диференціювання виробничих стратегій там майже не висвітлюються. Стратегічний менеджмент взагалі оминає конкретику функціональних стратегій, зосереджуючи свою увагу на загальнокорпоративному рівні управління; операційний же менеджмент концентрує увагу не стільки на виробничих стратегіях, скільки на інструментах їх реалізації (проекти, програми, оперативно-календарні плани тощо); і лише у деяких виданнях, присвячених проблематиці управління виробництвом та операціями [1, с. 74; 2, с. 54–55; 3, с. 148] стисло (обсягом не більше 1–2 сторінок) та майже повторюючись слово в слово подані такі різновиди виробничих стратегій, як “традиційні”/“нові”, “засновані на якості”/“засновані на часі”.

Автором статті, в силу концентрації його досліджень на проблемах стратегічного управління поточним функціонуванням та розвитком виробництва, вже розроблено два оригінальні варіанти диференціювання різновидів виробничої стратегії підприємства. Перший, докладно розкритий в [4], спирається на методологічне підґрунтя, утворюване положеннями ринково-орієнтованого напрямку теорії стійких конкурентних переваг підприємства; у ньому за критерієм бажаної для досягнення підприємством конкурентної переваги виокремлено стратегії маловитратного, високоякісного, гнучкого, спеціалізованого та диверсифікованого виробництва.

Другий авторський варіант класифікації (сутність викладена у статті [5]) пропонує здійснювати типологізацію виробничих стратегій на методологічних засадах положень концепції часових періодів функціонування виробництва, що дозволяє диференціювати реплікаційну й інноваційну виробничі стратегії, а також стратегії маневрування та зростання.

Докладна характеристика виокремлених виробничих стратегій, подана у останній зі згадуваних статей, супроводжувалася формулюванням та нарисним викладом думки про можливість та необхідність аналізу виробничої стратегії також і під кутом зору того єдиного домінантного фактору виробництва, котрий превалює над усіма іншими на тому чи тому етапі суспільно-економічного розвитку, а також визначає й характер вироб-

ництва як такого, й різновид виробничої стратегії, і тип підприємства, що є якнайвідповіднішим вимогам її запровадження [5, с. 133]. У статті тільки контурно-окреслена ідея набула свого чіткого, розгорнутого, супроводженого вагомими аргументами викладу.

Постановка цілей. Дослідження, окремі результати котрого викладаються тут, присвячувалося розгляду еволюції виробничої стратегії виходячи з положень концепції факторів виробництва та спрямовувалося на вирішення наступних завдань:

- виділення з набору відомих на сьогодні факторів виробництва тих, котрим належить статус доміантних – тобто тих, що превалюють над усіма іншими на тому чи тому етапі суспільно-економічного розвитку;
- виділення з набору відомих на сьогодні факторів виробництва тих, котрим належить статус вирішальних – тобто тих, що визначають характер виробництва та тип виробничої стратегії підприємства;
- виокремлення за критерієм вирішального фактору виробництва адекватних різновидів виробничої стратегії підприємства та їх всебічний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Сучасна економічна теорія трактує фактори виробництва як блага природного та штучного походження, використовувані для виробництва необхідних людям продуктів і послуг, та ототожнює їх із ресурсами, необхідними для виготовлення товарів та надання послуг.

Фактори виробництва завжди знаходилися у фокусі уваги економічної науки; їх вивчення, розпочате ще наприкінці XVIII ст., триває вже більше двох століть. Завдяки зусиллям представників класичної (Адам Сміт, Давид Рікардо, Карл Маркс, Жан Батист Сей та ін.) та неокласичної (Ейген Бем-Баверк, Фрідріх фон Візер, Джон Бейтс Кларк та ін.) економічних шкіл, які ґрунтовно й різнопланово дослідили базові групи факторів, к початку XX ст. були сформовані основи концепції факторів виробництва [6]. За канонічним трактуванням до першої групи – “Земля” – долучали і власне землю із притаманною їй родючістю, і запаси мінеральної сировини, і ліси та води, й інші природні багатства, тобто все те нерукотворне середовище, в якому живе та здійснює виробничу діяльність людина. Друга група факторів об’єднувала всі види людської діяльності, використовувані у виробництві, чому вона й отримала свою назву “Праця”. До групи факторів виробництва “Капітал” увійшло все, що використовується у виробництві, але не було а ні землею, а ні працею; капіталові тут притаманний не фінансовий, а уречевлений характер, оскільки представлений він засобами виробництва, створеними людьми для того, аби з їх допомогою виробляти інші товари.

XX сторіччя привнесло суттєві зміни у канонічну концепцію. До класичної тріади факторів, спільну ознаку котрих становив фізичний характер, було додано ще й своєрідний фактор так би мовити рушійного роду – “Підприємницький талант”. Перший крок у цьому напрямі був зроблений Альфредом Маршаллом, котрий вів мову про значимість роботи підприємця з організації виробництва; великий внесок у доведення необхідності розгляду підприємницького таланту як фактору успіху діяльності зі створення економічних благ був зроблений видатним науковцем Йозефом Шумпетером, котрий досліджував джерела виникнення підприємницького прибутку. Інші зміни концепції факторів виробництва були спричинені виникненням та бурхливим розвитком таких наукових напрямів, як кібернетика та загальна теорія систем – завдяки їм, а також внаслідок тотальної комп’ютеризації життя суспільства актуалізувалася необхідність виокремлення фактору виробництва “Інформація”. При цьому на сьогодні його розгляд здійснюється під кутом зору реалій постіндустріалізму і все більше зосереджується не на інформації як такій (бази даних, відомості, потоки повідомлень тощо), а на знаннях, котрі все гучніше й гучніше проголошуються найголовнішим поміж усіх інших факторів виробництва.

Ретроспективний огляд генези концепції факторів виробництва надає підстав для висновків про численність факторів (за них на сьогодні визнаються принаймні такі: земля, праця, капітал, підприємницький талант, інформація, знання), а також про їх вкрай неоднорідний характер. Зважаючи на цільове спрямування дослідження – аналіз еволюції виробничої стратегії під впливом динаміки змін ступеню доміантності того чи іншого фактора виробництва – гостро постає проблема встановлення:

- 1) котрому з факторів належить статус *доміантного*, тобто такого, що превалює над усіма іншими на тому чи тому етапі суспільно-економічного розвитку;
- 2) котрому з факторів належить статус *вирішального*, тобто такого, що визначає характер виробництва та тип виробничої стратегії підприємства.

Відповідь на перше питання лежить на поверхні, оскільки у роботах численних дослідників постіндустріального суспільства (Деніел Белл, Елвін Тоффлер, В.Л. Іноземцев та ін.) фактор “Інформація” однозначно проголошується доміантним на постіндустріальному етапі суспільно-економічного розвитку; йому передував фактор “Капітал”, котрий мав статус доміантного на індустріальному етапі; натомість фактор “Праця” відіграв роль доміантного за тривалих століть доіндустріального етапу.

Складніше надати відповідь на друге питання. Але, якщо діяти шляхом виключення визначаючи чому і якими саме факторами можливо та навіть має сенс знехтувати, отримуємо наступне:

- фактор “Земля” – перший із канонічного набору та найголовніший для забезпечення успіху системи господарювання збиральницько-аграрного типу – для розвинених економік вже давно втратив своє вирішальне значення. А може він ніколи його і не мав, бо лишень у Райському саді Адамові та Єві достатньо було простягнути руку, аби без жодних додаткових зусиль отримати плоди для тамування голоду та спраги. За сучасних умов сподіватися на те, що одне лише володіння певним земельним ресурсом без вкладення коштів у його збагачення, у запровадження інтенсивних агровиробничих, лісопромислових та інших технологій є нісенітницею.

Для нинішнього суспільства внаслідок широко здійснюваної рекультивациі земель, відтворення лісів, очищення питної води, промислового видобутку корисних копалин, які потребують активних зусиль та значних вкладень коштів, характерна капіталізація фактору “Земля”, тобто втрата ним статусу самостійного фактору виробництва та перетворення на іманентну складову фактору “Капітал”;

– фактор “Підприємницький талант”, перший із новітніх, доданих до класичного набору, на сьогодні так би мовити роздвоюється варіюючи рівні свого прояву. З одного боку він усе більше відіграє роль фактору економічного прогресу суспільства в цілому [7, с. 493], а не суто фактору виробничого успіху окремого підприємства, тобто рівнем такого його прояву є переважно макроекономічний. З іншого ж боку підприємницький талант трактується як властиві людині-учаснику виробничого процесу здібності до рекомбінування та кордонування всіх інших факторів виробництва. Звідси випливає, що на мікроекономічному рівні фактор “Підприємницький талант” втрачає статус самостійного та перетворюється на іманентну складову іншого фактору виробництва – фактору “Праця”;

– фактор “Знання”, значимість котрого гучно проголошується концептологами економіки знань (Фріц Махлуп, Девід Дж. Тіс та ін.), поки що не проявив себе так універсально й так усталено, як інші фактори виробництва. Зважаючи на те, що знання за їх загальноприйнятим трактуванням є інформацією – “...узагальненою, систематизованою, такою, що стосується істотних для діяльності підприємства аспектів та пройшла у даній організації суспільну експертизу” [8, с. 460] – логічним є висновок про те, що при диференціюванні виробничих стратегій підприємства знання слід розглядати не окремо, а як органічну складову вирішального фактору виробництва “Інформація”.

Таким чином коло вирішальних для визначення адекватних виробничих стратегій факторів виробництва обмежується лише трьома – ними є “Праця”, “Капітал” та “Інформація”; а увесь набір вирішальних факторів співпадає з набором домінантних факторів виробництва.

Праця охоплює сукупність усіх фізичних і розумових здібностей людини, які застосовуються у створенні економічних благ; тобто праця як фактор виробництва об’єднує у собі всі види людської діяльності, використовувани у виробництві. Домінування цього фактору зумовило виникнення першої з історико-хронологічної точки зору виробничої стратегії – ремісничої, або ж стратегії ручного виробництва (рис. 1).

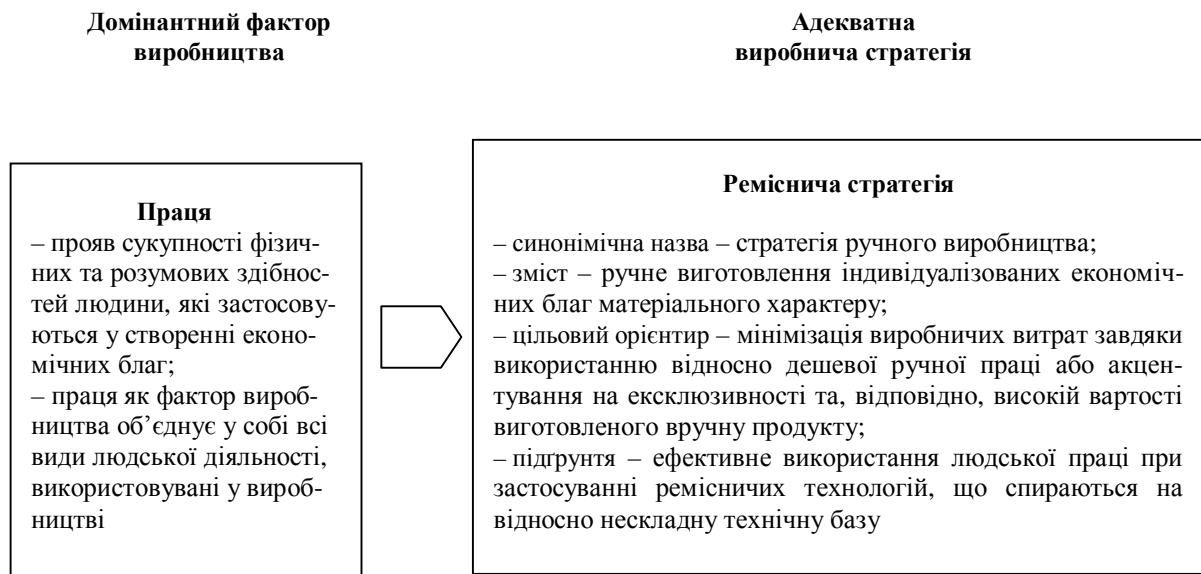

Рис. 1 – Характеристика домінантного фактору виробництва “Праця” та адекватної виробничої стратегії

Фокусом уваги ремісничої стратегії є працівник з його вміннями, розумовими та фізичними здібностями; це вимагає вибудовування усієї виробничої діяльності навколо та навкруги можливостей людини. При цьому кваліфікація працівників має бути високою, а їх вміння та навички доволі широкими (в ідеалі – універсальними стосовно сфери здійснюваних операцій).

Технічну базу ремісничого виробництва утворюють багатофункціональні інструменти, машини та механізми, що можуть бути охарактеризовані як відносно нескладні, недорогі та малопродуктивні. Вироблювані товари є скоріше типізованими, але оскільки кожна одиниця продукту виготовляється з урахуванням індивідуальних побажань замовників, то в цілому кінцеві результати виробництва характеризуються високим ступенем унікальності. Обсяги випуску продукції не є великими – ремісниче виробництво має характер штучного або ж партійного, що у термінах сучасної теорії організації виробництва тотожне одиничному та дрібносерійному типам виробництва.

Результати, отримувани внаслідок запровадження ремісничої стратегії, не зважаючи на високу витратність та низьку ефективність ручного виробництва, вражають. Саме шляхом ручної праці було зведено Великий

китайський мур, довжина котрого перевищує 8800 км (його будівництво розпочалося ще у III ст. до н.е. за часів династії Цінь); заведено вважати, що це єдиний на сьогодні рукотворний результат людської діяльності, котрий є видимим із орбіти нашої планети. Саме на принципах ручного виробництва діяв заснований у 1104 році Венеційський Арсенал (італійською *Arsenale di Venezia*; від араб. *dar as-sinaa* – майстерня) – комплекс ремісничих майстерень, створений для побудови й оснащення бойових кораблів, необхідних для ведення Хрестових походів; криті верфі Арсеналу надавали можливостей споруджувати до 20 галер довжиною до 40 метрів. Та власне вся людська діяльність зі створення економічних благ, здійснювана протягом тривалих століть доіндустріального та ранньоіндустріального етапів суспільно-економічного розвитку, за умови її організаційного оформлення у вигляді майстерень із найманими працівниками чи мануфактур, котрі діяли за принципами розподілу праці та спеціалізації, реалізовувалася на базі ремісничої стратегії.

На поточний момент реміснича стратегія як єдино можливий спосіб побудови виробничої діяльності втратила свою колишню гостру актуальність. Тим не менше у певних ситуаціях вона слугує цілком прийнятною основою організації виробництва. Зокрема тоді, коли йдеться про створення кустарних виробництв, які мають на меті шляхом виготовлення традиційної продукції народних промислів підкреслювання національної ідентичності (така продукція має, як правило, сувенірний характер; для України це сорочки-вишиванки, вовняні ковдри-ліжники, глиняні глечики та макітри тощо). Також стратегія ручного виробництва запитана тоді, коли акцент на “*hand made*”⁴ робиться навмисне, аби підкреслити ексклюзивність та виправдати надзвичайно високу ціну, встановлювану на виготовлювані товари (так ціна автомобіля *Wiesmann* моделі GT MF5 з 10-циліндровим двигуном потужністю 507 к.с. становить 179 тис. євро – ці спортивні машини класичного дизайну вручну збираються в німецькому місті Дюльмен; починаючи з середини 90-х років XX ст. їх було виготовлено всього 180 од.⁵).

Іншою площиною доцільного застосування ремісничої стратегії є організація роботи малих підприємств побутової сфери. Такі підприємства спеціалізуються на виготовленні відносно недорогої продукції з високим ступенем індивідуалізації чи на наданні аналогічних послуг; у якості прикладу можна послатися на майстерні з ремонту одягу, автомобілів, побутової техніки; підприємства, що спеціалізуються на виготовленні ортопедичного взуття для клієнтів із вадами опорно-рухового апарату; фірми, що за використання “викруткових технологій” збирають під замовлення клієнтів з обмеженими фінансовими можливостями комп’ютери з різноманітних компонентів китайського виробництва тощо.

З наведених прикладів видно, що реміснича стратегія виправдовує себе і тоді, коли підприємство прагне набути конкурентної переваги низьких витрат, і тоді, коли бажаною конкурентною перевагою є унікальність вироблюваних товарів; але при цьому завжди конкурентною стратегією, обраною підприємством, є фокусування на вузькій ринковій ніші. І це цілком слушно, оскільки робота на так званих масових ринках можлива лише за організації великомасштабного виробництва, що вимагає розгляду виробничої стратегії, базованої на використанні такого визначального фактору, як капітал.

Домінантний фактор виробництва

Адекватна виробнича стратегія

Капітал

- прояв сукупності спроможностей створених минулою працею людини економічних благ, які застосовуються в процесі виробництва нових благ;
- капітал як фактор виробництва об’єднує у собі всі види техніко-технологічних засобів виробництва

Індустріальна стратегія

- синонімічна назва – стратегія машинного виробництва;
- зміст – машинне виготовлення стандартних або індивідуалізованих економічних благ матеріального характеру;
- цільовий орієнтир – мінімізація виробничих витрат завдяки використанню високопродуктивного виробничого устаткування та забезпечення високої якості виготовлених в машинний спосіб продуктів;
- підгрунття – максимально ефективне використання всіх видів технічних засобів при застосуванні індустріальних технологій, що спираються на базові принципи раціональної організації виробництва: спеціалізацію, пропорційність, паралельність, прямоочність, ритмічність, безперервність

Рис. 2 – Характеристика доміантного фактору виробництва “Капітал” та адекватної виробничої стратегії

⁴ Укр. – “Ручна робота”.

⁵ Лемешко А. Автомобіли ручної сборки / А. Лемешко // Еженедельник “2000” – № 34 (426), 22–28 августа 2008 г. [Електронний ресурс]: Режим доступа: <http://www.2000.net.ua/print?a=%2Fd%2F59019>

За канонічним трактуванням *капітал* – це сукупність створених минулою працею людини економічних благ, що використовуються в процесі виробництва для створення товарів та надання послуг. Тобто капітал як фактор виробництва має не фінансовий⁶, а фізичний, іншими словами – реальний характер; він втілюється у засобах виробництва, котрими є будівлі, споруди, верстати, машини, обладнання, інструменти тощо. Домінування цього фактору, властиве індустріальному етапу суспільно-економічного розвитку, зумовило виникнення другої з історико-хронологічної точки зору виробничої стратегії – індустріальної⁷ або ж стратегії машинного виробництва (див. рис. 2).

Промисловий переворот, що охопив другу половину XVIII ст. і тривав до другої чверті XIX ст., згенерував колосальну, як на той час, кількість техніко-технологічних інновацій і уможливив перехід від виробництва ручного, ремісничо-мануфактурного, до виробництва машинного, фабрично-заводського. Тодішні технологічні зміни торкнулися передусім вдосконалення сільськогосподарської техніки, що дало змогу вивільнити значну частину робочої сили, яка знайшла своє використання на заводах і фабриках. Нові методи в металургії, нові сфери застосування заліза, сталі, різних видів сировини, нові джерела енергії (спочатку – парові двигуни, пізніше – двигуни внутрішнього згоряння та електродвигуни) привели до розвитку індустріальних методів і створення великомасштабних виробництв. Саме тому індустріальний період розвитку звуть ще епохою масових виробництв та масових ринків, почасти ототожнюючи індустріальну виробничу стратегію зі стратегією масового виробництва, котра реалізується в системі, за якої низькокваліфіковані працівники використовуючи спеціалізоване устаткування й обладнання виготовляють у великих обсягах стандартизовані вироби.

Фокусом уваги промислової стратегії є вже не працівник, як це властиве стратегії ремісничій, а техніка (машини, механізми, верстати-автомати, виробничі лінії тощо) та технологія й організація індустріального виробництва. Залежно від технології вибудовуються виробничі структура та організаційна структура управління підприємства. Техніка, технологія та організація виробництва задають структуру кадрів і завдання по управлінню кадрами, в низці котрих на одному з перших місць є проведення по відношенню до працівників вимоги вміло, раціонально та ефективно використовувати верстати та інші технічні засоби й інструменти. І врешті-решт, саме техніка, технологія та організація диктують зміст праці основної маси учасників виробництва [9, с. 27].

Індустріальна виробничі стратегія постулює такі основоположні принципи ефективної організації виробничої діяльності, як:

- спеціалізація – поділ процесу на складові і закріплення за окремими виробничими підрозділами здійснення певних операцій або виготовлення певних виробів;
- пропорційність – відповідність виробничих підрозділів один одному за пропускною спроможністю, завдяки чому забезпечується стабільна ритмічна робота;
- паралельність – одночасне в просторі та у часі виконання частин виробничого процесу, тобто здійснення операцій із “суміщенням” і “перекриттям”;
- ритмічність – рівномірний випуск продукції в однакові проміжки часу на всіх етапах технологічного ланцюга;
- безперервність – мінімізація або ж повне вилучення з операційного процесу перерв;
- прямоточність – забезпечення найкоротшого шляху проходження предметами праці всіх стадій і операцій виробничого процесу за рахунок, у першу чергу, усунення зворотного руху деталей у процесі їх оброблення.

Свого найповнішого втілення ці принципи набувають за створення потокового виробництва, котре часто іменують конвеєрним, що є вкрай некоректним, оскільки конвеєр найчастіше слугує всього-на-всього засобом транспортування предметів праці між операціями потокової лінії. Потокове виробництво, завдяки використанню складного високопродуктивного устаткування та раціональній організації, навіть за низької кваліфікації задіяних на лінії працівників уможливує великомасштабний випуск продукції. На відміну від ремісничої майстерні, обсяги виготовлення виробів котрою обчислювалися лише одиницями, десятками чи сотнями, індустріальні заводи та фабрики характеризуються вкрай високою виробничою потужністю (при вимірі вироблюваної продукції в екземплярах⁸ річний випуск може становити тисячі, десятки тисяч, сотні тисяч одиниць чи навіть більше).

Найширше відомим та вкрай показовим прикладом ефективної реалізації стратегії машинного виробництва слугує організований на початку XX ст. випуск автомобіля “Форд” моделі Т, котрий став першим “всесвітнім” автомобілем і увійшов до “Десятки автомобілів, що змінили світ”. Він випускався американською компанією “Форд Мотор Компані” майже двадцять років (з 1908-го по 1927-й рр.) на заводах у Сполучених Штатах Америки та у філіалах компанії, розташованих у Німеччині, Великобританії, Франції, Австралії та інших країнах; усього за зазначений період було вироблено більше 15 млн машин⁹.

Висока ефективність стратегії машинного виробництва забезпечується завдяки виникненню ефектів масштабу, розмаїття та охоплення, і тому не дивно, що на сьогодні фактично будь-яке підприємство (фабрика, завод, комбінат тощо) використовує саме її у версіях потокової чи непотокової організації виробничої діяльності.

⁶ Фінансовий капітал (акції, облігації, банківські депозити, гроші тощо) до факторів виробництва не долучають, оскільки він не пов'язаний із реальним виробництвом, слугуючи лише інструментом отримання реального капіталу.

⁷ Інша можлива назва – промислова стратегія.

⁸ Залежно від характеру продукції вимірниками можуть слугувати також літри, тони, погонні метри, м², м³ та інші натуральні чи умовно-натуральні вимірники.

⁹ Ford Model T [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Ford_Model_T

На перший погляд здається, що основним фокусом уваги індустріальної стратегії є техніка, але це не зовсім так. Домінантними є принципи організації діяльності, які задаються прагненням ефективно організувати великомасштабне виробництво, чому, власне, і підпорядковується підбір техніки та технологій. Саме у зв'язку із розвитком масового виробництва виникла концепція мінімально ефективного розміру виробництва (MES¹⁰) – найменшого обсягу випуску продукції підприємством, за котрого виправдовуються вкладення у створення його техніко-технологічної бази. Не дивно, що перенесення на “чужий” (тобто – невиробничий) ґрунт принципів раціональної організації виробничої діяльності – пропорційності, паралельності, неперервності тощо – сприяло виникненню таких на перший погляд неймовірних явищ, як *індустрія* виробництва квітів, *індустрія* моди, *індустрія* шоу-бізнесу, *індустрія* туризму тощо.

Принципова відмінність між індустріальним та постіндустріальним етапами суспільно-економічного розвитку полягає у зміні ролі, котру відіграє у виробничій діяльності інформація. Остання перетворюється на специфічний економічний ресурс пріоритетного значення, тобто набуває характеру вирішального фактору виробництва. Фактор виробництва “Інформація” об'єднує у собі всі види інтелектуальної діяльності, використовувани у виробництві (і цим він є спорідненим із фактором “Праця”), та всі види інформаційно-технологічних засобів виробництва (і цим він є близьким до фактора “Капітал”). Тобто факторові “Інформація”, через те, що він охоплює, по-перше, сукупність інтелектуальних здібностей людини до створення нових специфічних економічних благ (благ інформаційного характеру), та, по-друге, включає сукупність економічних благ, створених минулою працею людини (засобів інформаційного виробництва), властивий комплексний характер. Домінування цього фактору, ініційоване науково-технічною революцією (середина ХХ ст. – наші дні), котру часто ще іменують інформаційною, зумовило виникнення третьої з історико-хронологічної точки зору виробничої стратегії – інформаційної або ж стратегії інформаційного виробництва (рис. 3).

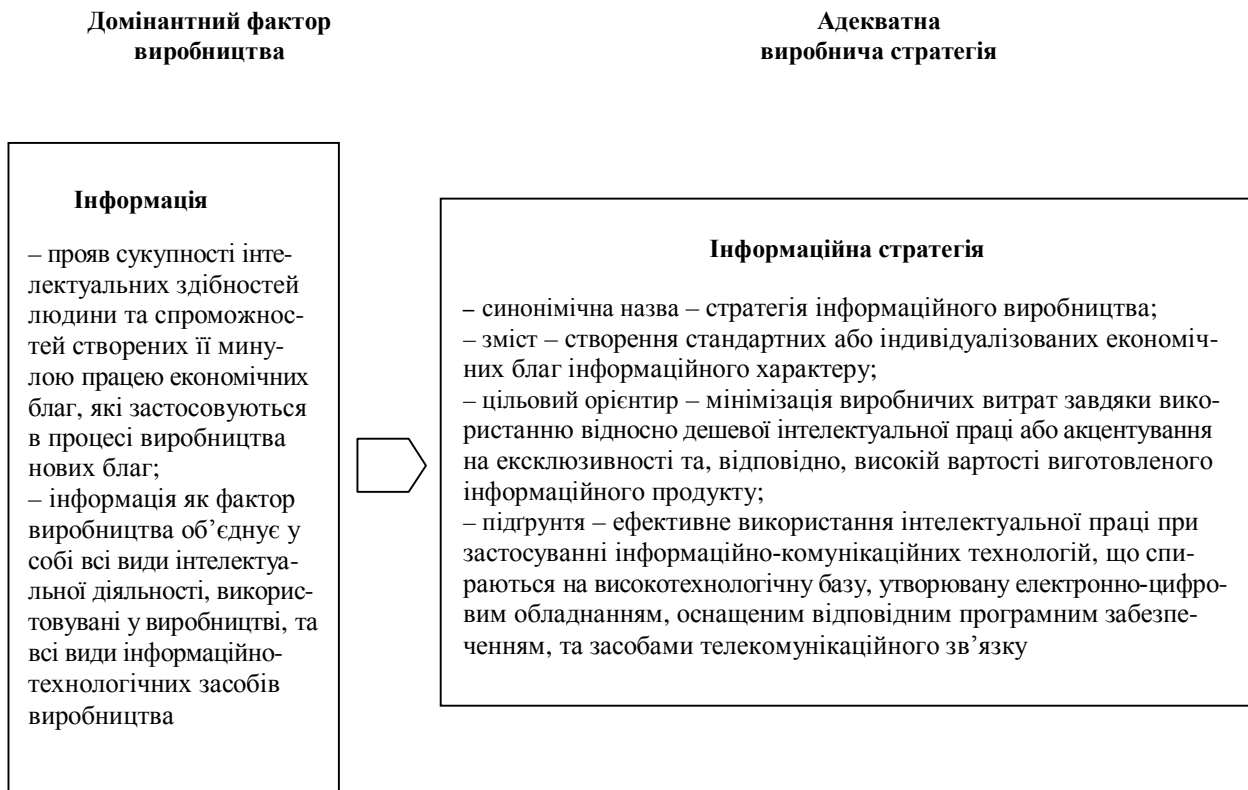

Рис. 3 – Характеристика доміантного фактору виробництва “Інформація” та адекватної виробничої стратегії

Конфігурацію інформаційної стратегії визначають такі ключові виробничо-стратегічні рішення:

– продуктові – кінцевим результатом виробничої діяльності є інтелектуальний продукт, представлений у інформаційній формі; за своїм характером вироблювані інформаційні продукти можуть бути як індивідуалізованими (розрахованими на задоволення потреб окремих замовників), так і стандартними (призначеними задовольняти потреби широких кіл масових споживачів);

– процесні та техніко-технологічні – створення інтелектуального продукту здійснюється за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій та електронно-обчислювальної техніки; основою для реалізації ви-

¹⁰ MES – Minimum Efficient Size (англ.); Мінімально ефективний розмір (дослівно українською).

робничої діяльності слугують інформаційні системи (включають бази даних, системи управління базами даних та спеціалізоване прикладне програмне забезпечення) та процеси пошуку, накопичення, зберігання й оброблення інформації, а також її передачі на будь-яку відстань за обмежений час; процесам праці властивий не фізичний, а інтелектуальний характер;

– організаційні – виробнича діяльність високою мірою віртуалізована, тобто значна частина технологічних операцій реалізується через мережу Інтернет; завдяки цьому операції інформаційного виробництва можуть виконуватися територіально віддаленими один від одного працівниками, які виконують свої функціональні обов'язки в режимі реального часу перебуваючи при цьому фізично у різних регіонах країни чи навіть у різних державах.

Зрозуміло, що успішна імплементація інформаційної стратегії як стратегії виробництва інформаційного продукту не є можливою ані у рамках канонічної ремісничої майстерні, ані у реаліях традиційного промислового підприємства, котрі від початку були зорієнтовані на створення економічних благ матеріального характеру. Якнайповніше вона є відповідною підприємству принципово нового типу, становлення котрого тільки-но відбувається. Це інформаційно-технологічне підприємство – “підприємство, виробнича база котрого формується на основі набору електронних операцій і процесів, що використовують Інтернет- та інформаційні технології, й основна діяльність якого спрямована на створення високотехнологічного інформаційного продукту” [10, с. 5]. Для інформаційно-технологічного підприємства притаманними є такі властивості, як сприйняття інформації одночасно як основного джерела прибутку, предмета та засобу праці; глобалізація діяльності; відсутність жорсткої залежності між розмірами підприємства та обсягами отриманого ним доходу; процесна організація робіт; віртуалізація робочого середовища; використання розгалуженої інформаційної інфраструктурної для забезпечення та управління належним виконанням ділових процесів [10, с. 5].

Інформаційно-технологічне підприємство є основною структурною ланкою галузі інформаційно-комунікаційних технологій, яку розглядають як фундамент побудови інформаційного сектору економіки. Його виникнення й ствердження можна вважати одним з найяскравіший індикаторів переходу економіки та суспільства до інформаційного (а саме так все частіше іменують постіндустріальний) етапу розвитку.

Логічно обгрунтоване виокремлення суто трьох домінантних факторів виробництва та визначення адекватних їм стратегій надає підстав для наступного представлення взаємозв'язку між ними та основними етапами суспільно-економічного розвитку (рис. 4):

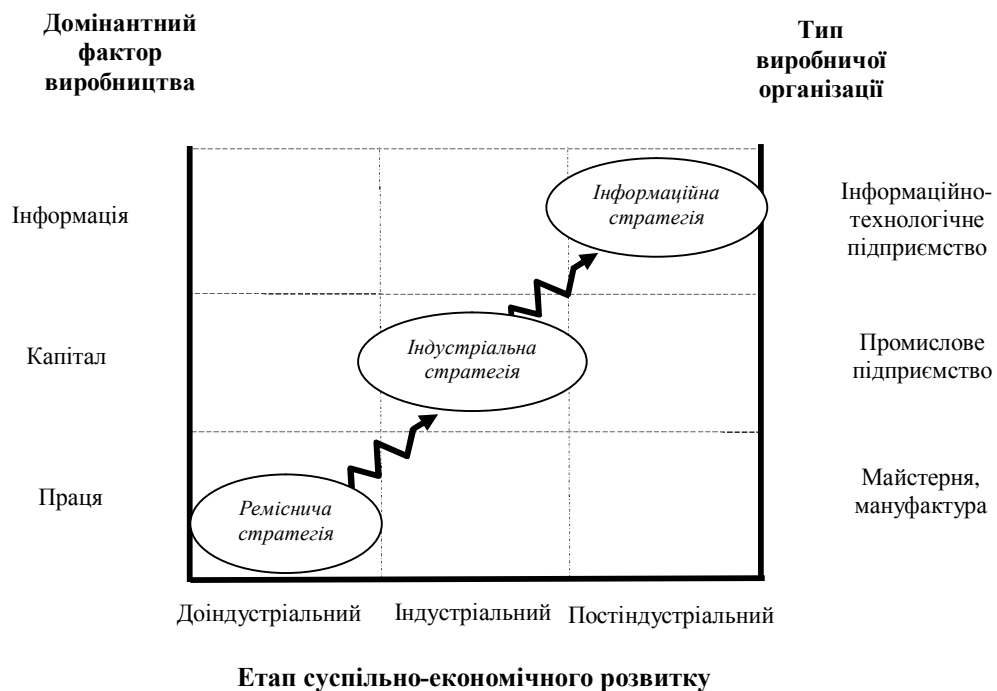

Рис. 4 – Еволюція виробничих стратегій та виробничих організацій залежно від домінантного фактора

Природно, що представлені на рисунку співвідношення та динаміка мають суто умовний характер. Враження, котре виникає при розгляді цього узагальненого представлення траєкторії еволюції виробничої стратегії – немовбито кожна наступна зводить нанівець значення попередньої, є хибним, оскільки поява індустріальної стратегії аж ніяк не вбиває ремісничої, так само як і виникнення інформаційної не робить незапитаною стратегією промислового виробництва. У реальній економіці завжди будуть співіснувати виробничі організації різних типів (ремісничі, промислові, інформаційно-технологічні), кожна з яких буде застосовувати свою, найбільш відповідну власному домінантному факторові виробничу стратегію.

Висновки. Вивчення факторів виробництва, розпочате ще наприкінці XVIII ст., до початку XX ст. завдяки зусиллям представників класичної та неокласичної економічних шкіл ознаменувалося створенням підвалин концепції факторів виробництва, котра протягом XX ст. піддавалася суттєвим змінам, доповненням та трансформаціям.

Проведене дослідження доводить, що певним етапам суспільно-економічного розвитку притаманне домінування різних факторів виробництва: доіндустріальний етап – фактор “Праця”; індустріальний етап – фактор “Капітал”; постіндустріальний етап – фактор “Інформація”. Кожен з цих домінуючих факторів виробництва визначає характер виробництва (ручне, машинне, інформаційне), тип виробничої організації (майстерня, промислове підприємство, інформаційно-технологічне підприємство) та різновид виробничої стратегії (ремісничка, індустріальна, інформаційна).

Усі три диференційовані виробничі стратегії на сьогодні є запитаними підприємствами відповідних типів. Тому перспективними напрямками подальших наукових досліджень є конкретизація складу та співвідношення елементів кожної зі стратегій, а також, з урахуванням специфічних реалій функціонування конкретних підприємств, деталізація процесів їх розроблення й імплементації.

Література

1. Стивенсон В.Дж. Управление производством / В.Дж. Стивенсон; пер. с англ. под общей ред. Ю.В. Шленова. – М.: Бином, Лаборатория базовых знаний, 1999. – 928 с.
2. Минаев Э.С. Управление производством и операциями: 17-модульная программа для менеджеров “Управление развитием организации” / Э.С. Минаев, Н.Г. Агеева, А. Аббата Дага ; Гос. ун-т управления; Нац. фонд подготовки кадров. – М.: Инфра-М, 1999. – 328 с.
3. Василенко В.О. Виробничий (операційний) менеджмент. Навч. посібник / В.О. Василенко, Т.І. Ткаченко ; за ред. В.О. Василенка. – К.: Центр навч. л-ри, 2003. – 532 с.
4. Омеляненко Т.В. Виробничі стратегії та конкурентні переваги підприємства / Т.В. Омеляненко // Стратегія економічного розвитку України. Зб. наук. пр. – К.: КНЕУ, 2009. – Вип. 24–25. – С. 73–84.
5. Омеляненко Т.В. Методологічні засади диференціювання виробничих стратегій / Т.В. Омеляненко // Вісник Хмельницького національного університету. – Хмельницький: ХНУ, 2009. – № 3.– Т. 1 (129). – С. 132–138.
6. Сторчевой М.А. История теории факторов производства [Электронный ресурс] / М.А. Сторчевой. – Режим доступа: <http://www.ecsoman.edu.ru/db/msg/184383.html>
7. Економічний енциклопедичний словник. У 2 т. / С.В. Мочерний та ін.; за ред. С.В. Мочерного. – Львів: Світ, 2006. – Т. 2 – 568 с.
8. Клейнер Г.Б. Стратегия предприятия / Г.Б. Клейнер; Академия народного хозяйства при правительстве РФ ; Центральный экономико-математический институт РАН. – М.: Дело, 2008. – 568 с.
9. Виханский О.С. Менеджмент: человек, стратегия, организация, процесс / О.С. Виханский, А.И. Наумов; под ред. проф. О.С. Виханского. – М.: Изд-во МГУ, 1995. – 416 с.
10. Останкова О.С. Організаційно-управлінські аспекти становлення та функціонування інформаційно-технологічних підприємств (за матеріалами підприємств-розробників програмних продуктів). Автореф. дис... канд. екон. наук / О.С. Останкова. – К., 2007. – 20 с.

УДК 65.011

В. М. ПОЛОЗОВА

Хмельницький національний університет

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті основну увагу приділено теоретичному узагальненню та методичному вирішенню проблеми оцінки фінансового стану підприємства. При цьому було обґрунтовано методіку визначення системи показників оцінки фінансового стану підприємства, розглянуто принципи можливості математичних моделей оцінки фінансового стану підприємства. За допомогою комп'ютерної програми “3D Studio Max 7” побудовано комплексну графічну модель оцінки фінансового стану підприємства.

The article deals with theoretical generalization and methodical solution of the problem of the evaluation of the enterprises financial position. Methods of the determination of evaluation figures system are grounded in the given paper. The possibilities of mathematical models of the evaluation of the enterprises financial position are considered. Complex graphic model of the evaluation of the enterprises financial position is built with the help of computer program “3D Studio Max 7”.

Фінансовий стан підприємства – це реальна і потенційна фінансова спроможність підприємства забезпечити певний рівень фінансування поточної діяльності, саморозвитку та погашення зобов'язань перед підприємствами й державою. Процес здійснення оцінки фінансового стану передбачає використання різних ме-